

Uloga zbora, orguljaša i pjevača u oblikovanju liturgijskoga slavlja

Iz diplomskog rada s. Slavice Filipović na Institutu za crkvenu glazbu "Albe Vidaković". Zagreb, 1997. (dozvolom autora!).

S. Slavica Filipović, Zagreb

Stručni članak

Glazba i liturgija ne spadaju u prostor nečega što "se treba učiniti" poštujući određena pravila, već posjeduju vrijednost djelovanja i geste koja sakramentalno slavi Božje spasenje. Slavlje zahtijeva da čitava zajednica i svaki od njezinih članova, aktivno sudjeluju u tom slavlju.

Cilj koji valja postići nije svečanost niti formalni esteticizam, već sudjelovanje koje ima jezgru u dijalogu između Boga i njegova naroda. Slušanje i prihvaćanje Boga koji daje sebe u svojoj riječi i odgovor kojega vjernici daju, očituju se u molitvi i pjesmi. Tako glazba i pjevanje imaju ulogu sredstava izricanja i komuniciranja, kao liturgijski znakovi koji pojednostavnjuju susret s Bogom u slavlju.

»RAZLIČITE SLUŽBE, A ISTI GOSPODIN«

Razmišljanje o glazbenim ulogama unutar liturgijskoga slavlja¹ oslanja se na biblijski tekst Ef 4, 7-12. Liturgijski čini nisu privatni čini, već slavlja Crkve u kojima pojedinci sudjeluju prema raznolikosti službi. Ni svečanost, ni obred, ni glazba nisu neposredni cilj liturgije, već slavje vazmenoga otajstva u svojim različitim vidovima kako bi se izrazila vlastita vjera. Važnost pjevanja ne izvire samo iz ugodaja i praktičnosti, već iz njene sposobnosti da našoj osjetljivosti ponudi otvorenost koja ide dalje od riječi, dalje od teoloških formula.

Prva razina obrednih funkcija je poštivanje raznih vokalnih gesta, među kojima važnu ulogu ima popijevka. Pjevanje se razlikuje od navještaja, zaziva, meditacije, jer je u službi hvale, dijaloga i odgovora.²

Druga je razina naglašavanje popijevkom različitih obrednih trenutaka: početak obreda, procesije, litanije, himni...

Treća je razina promatranje popijevke kao integralnoga elementa unutar "stvorenoga" slavljem. Svako se slavlje razlikuje od drugoga, jer je jedno pjevati za vrijeme večere Gospodnje, a drugo komuniciranje riječju, a opet nešto drugo hvaliti Boga psalmima.³

Liturgijska služba pjevačkoga zbora

Među osobama koje vrše liturgijsku službu, nalaze se neke koje su tijekom stoljeća nestale iz naših župnih zajednica i koje danas zato izgledaju kao "nove": psalmist ili pjevač pjevao je i prije Sabora u katedralama i opatijskim crkvama gradual, onako kako je to činio od prvih stoljeća; no, danas to treba činiti i u župnim crkvama.⁴

Čitač je postojao i ranije, ali tek kao jedan od pripadnika nižih redova, kao postaja prema svećeničkomu, prezbi-ter-skomu ređenju. Danas župne zajednice u svom bogoslužju rijetko mogu iskusiti prisutnost redovitih čitača, a da se i ne govori o laicima kao izvanrednim djelateljima pričesti. Tomu nasuprot, za većinu župa nije nešto novo čuti pjevanje zbora za vrijeme svećane službe. Naslanja-jući se na dokumente iznijet ću razmišljanja o ulozi zbora u liturgijskom slavlju.

Zbor vrši liturgijsku službu

Već na početku ovoga stoljeća papa Pio X. u svojem slavnom *motu proprio* pod imenom *Inter pastoralis officii* od 22. studenoga 1903. godine kaže: "Sveta je glazba bitni dio svećane liturgije" (br. 1). Tim riječima on je posebno mislio na pjevanje, jer malo dalje u tekstu kaže: ona "ima posebnu zadaću pridavanja veće snage liturgijskomu tekstu." U drugom pak odlomku veli: "Pjevači u crkvama vrše pravu i istinsku liturgijsku službu" (br. 13). Na još jasniji se način izražava napatuk o svetoj glazbi koji je potvrđen 1958. godine, za vrijeme pape Pia XII.: "Sveta je glazba usko povezana s liturgijom; sveto je pjevanje u potpunosti dio same liturgije" (br. 104).⁵ Nije stoga ništa novo da zbor pjeva za vrijeme liturgijskoga slavlja, ali se dogodio ipak jedan važan obrat. Dok papa Pio X. (1903.), nakon što se govorilo o zboru levita, odnosno o klericima, kaže slijedeće: "Njihovo je vlastito mjesto predstavljeno svetim pjevačima", Rimski misal govori da među vjernicima zbor i pjevačka škola vrše vlastitu službu (br. 63). Tako se jasno uočava da se zbor ne gleda kao predstavnik klera, već posjeduje vlastitu službu, baš kao i ostali sudionici, što je "pravo i dužnost" kršćanskoga puka po krštenju.⁶

Zbor o kojemu se govori nije nikakva katolička glazbena udruga koja bi, umjesto da pjeva u nekoj dvorani, prigodno ili više puta pjevala u crkvi, već je dio liturgijske zajednice s posebnom liturgijskom službom. Ukoliko se više članovi zbora budu smatrali pojedincima koji slave, slušaju, žrtvuju i pričešćuju se zajedno sa zajednicom, tim će bolje i plodonosnije izvršiti svoju zadaću.

Mjesto zbora u liturgijskomu prostoru

Mogućnost da se zbor osjeti dijelom liturgijske zajednice ne ovisi, kao o nečemu nevažnomu, o mjestu na kojemu se zbor nalazi unutar slavljeničkoga prostora. Mjesto je od velikoga značenja, jer ono pokazuje narav zbora, bipolarnost pripadnosti zajednici i posebnost njegove službe. Zbog razloga koje pruža graditeljstvo i akustika zborovi su još uvijek smješteni na koru. Ta činjenica pruža mnoštvo prednosti, budući da ravnatelj može bolje komunicirati s orguljašem i često vrši obje službe; pruža veću pokretljivost, a da se pri tom ne remeti zajednica, a tomu se može pridodati i praktični razlog – u manjim crkvama i nema neke druge mogućno-

sti, nekog drugog mjesta. No, čim je zbor više odvojen od zajednice, tim se dublje ulazi u njegovu dihotoniju - odvojenost i u mogući dojam nepripadnosti. Odvajanje pjevača od puka često dokida ono jedinstvo o kojemu govori liturgijsko slavlje, osobito euharistijsko u izricanju oltarnoga zajedništva i pripadnosti. To jedinstvo nije narušeno smještajem pjevača na kor, nego nedostatkom liturgijskog osjećaja i svijesti da imaju liturgijsku službu.⁷

Zbor kao dio liturgijske zajednice

Mnogi vjernici drže, a vjerujem da je to prilično rašireno mišljenje na razini konkretnoga pastoralna, kako je zbor skupina koja se pridružuje, štoviše, pridodaje zajednici. Ako će predsjedatelj (ne samo liturgijskoga slavlja već čitave zajednice) uspjeti objasniti vjernicima njihovu ulogu, mudro ih poučavajući i uvodeći ih u nju, uspjeh će im objasniti također i djelatnost ostalih sudionika. Drugim je vatikanskim saborom promovirana uloga laika u životu Crkve a time je dan impuls novim oblicima pastoralnoga župnog djelovanja. Papinska pobudnica "*Christifideles laici*" koja je izašla nakon sinode biskupa o laicima održane 1987. godine kaže: "Spasonosno poslanje Crkve u svijetu ne ostvaruju samo službenici snagom sakramenta reda nego i svi vjernici laici: oni doista snagom svoga krsnog položaja i svoga posebnog zvanja, svaki u svojoj mjeri, sudjeluju na Kristovoj svećeničkoj, proročkoj i kraljevskoj službi. Zato pastiri moraju priznati i promicati službe, dužnosti i uloge vjernika laika koje svoj sakramentalni temelj imaju u krštenju i potvrdi."⁸ Tada će razumjeti da zborna pjevanje sačinjava dio bogoslužja i to ne samo u velikim slavljinama. Kako zbor može pridonijeti tomu da ga zajednica smatra svojim sastavnim dijelom? Crkva oduvijek zna da pjevanje na poseban način pridonosi kako bi se od mnoštva pojedinaca učinila zajednica. Zbog toga se liturgijska služba započinje popijevkom jer nije nam dovoljna govorna riječ. Zborovi i pjevači, kada razmišljaju o svojem mjestu u crkvi i kada žele učvrstiti svoju važnost u svijesti zajednice, ne bi trebali zanemariti taj psihološki učinak zajedničkoga pjevanja koji je često nesvjestan.⁹

Nema nikakve sumnje: zbor ima, pod glazbenim vidom, svoje vlastite skladbe, kao što je to mogući motet za prinos darova; i zajednica ima svoje specifične oblike popijevki, kao što su to sveti himni. No, zbor i zajednica pjevaju i zajedno, i u tom zajedničkom pjevanju vjernici osjećaju zbor kao dio sebe, dok se o tomu može teže govoriti kada zbor sam pjeva svoje posebne skladbe. Ove se posljednje, bez obzira na spomenute teškoće, nipošto ne smiju zanemariti. Tko iskusi tu suradnju između zbora i zajednice od djetinjstva i vidi zbor, pjevačku "školu" i pjevača kao očigledne protagoniste nedjeljne i blagdanske liturgije, taj je lakše otvoren ujediniti se s tim liturgijskim pjevanjem.¹⁰

Zbor treba biti odgovoran za pjevanje liturgijske zajednice. Kako može izvršiti tu svoju zadaću? Na jednostavan način: tj. da neki članovi zbora pjevaju unutar zajednice za vrijeme onih bogoslužnih čina na kojima nije nazočan zbor. To vrijedi osobito za one župe u kojima još ne postoji pjevačka "škola". Dva ili tri sudionika na liturgiji, koji se nalaze jedan blizu drugoga i pjevaju na ispravan način, mogu uvoditi ostale u ispravno pjevanje više negoli to čine orgulje.¹¹

U tom će kontekstu biti nezaobilazno poučavanje zajednice pjevačkim vježbama. Ako se pripazi na činjenicu da zbor nikada ne pjeva sam sve kitice himničkih popijevki, tada će se istaknuti potreba naizmjeničnoga pjevanja koje je ujedno dobar put poučavanja i metodologija crkvenosti na razini pjevanja. I premda je važno vježbanje izvan slavlja, upravo ovakav put zajedničkoga pjevanja zbora i zajednice omogućuje bolje poniranje i bolje učenje novih popijevki.

Zadaća zbora

Nije li očigledno što mora činiti zbor? Njegova je obveza: na najbolji mogući način izvesti velike skladbe svete glazbe koje je rodilo liturgijsko i ino ozračje. Ipak, može se ustvrditi da će to izvođenje biti osobito plodonosno ukoliko se vodi računa o liturgijskim rodovima slavlja, a tako i popijevki.¹² Time se otvara pitanje vlastitih dijelova koje treba pjevati neki zbor i pitanje rodova popijevki.¹³ To zahtijeva promjenu mentaliteta pojedinih voditelja zborova i pjevača, promjenu koja je teška, jer sa sobom donosi napuštanje tračnica navika koje izgledaju kao okrunjene uspjehom. Oni bi trebali biti svjesni da zbor ima vodeću ulogu u pjevanju zajednice. On vodi i podržava pjevanje puka.¹⁴ U *Sacro-sanctum concilium*, 21. točka, kaže se: "Tom se obnovom tekst i obredi imaju tako srediti, da jasnije izraze one svetinje koje su u njima označene, pa da ih kršćanski narod, koliko je moguće, može lako razumjeti i u njima sudjelovati punim, djelatnim i zajednici svojstvenim slavljem."

Iz ovoga proizlazi da je svrha glazbe i pjevanja jasnije izražavanje, naglašenije naviještanje i odjelotvorivanje karakterističnih liturgijskih sadržaja. U tu svrhu onaj tko priprema bogoslužje treba razmišljati o cjelokupnom događanju, a ne se parcijalno zaustaviti na uskom području svoje stručnosti; treba poznavati zadaću i svrhu pojedinih elemenata u liturgijskomu slavlju. Nekada uobičajena podjela između onoga što je označavala riječ *ordinarium* (nepromjenjivi pjevani dijelovi) i onoga što znači riječ *proprium* (promjenjivi pjevani dijelovi) više se ne smatra primjerenom, budući da je riječ o podjeli koja je prije svega izvanjskoga karaktera, odnosno temelji se na činjenici: mijenja li se tekst ili ne. Time nije rečeno ništa o rodovima tih popijevki, o njihovoj funkciji unutar bogoslužja ni o njihovom sadržaju.¹⁵

Unutar "blaga svete glazbe" koje nipošto nije iscrpljeno, uz mise se nalaze moteti, kantate, himni itd. bilo na la-

tinskom, bilo na narodnom jeziku, starih i novih učitelja, a koji su prikladni za pjevanje o "mirabilia Dei" - Božjim djelima spasenja tijekom čitave liturgijske godine.

(Nastavlja se)

BILJEŠKE:

- ¹ Prema: A. Kuhne, *I ministeri liturgici nella Chiesa*, (Liturgijske službe u Crkvi), Edizioni Paolini, Cinisello Balsamo 1988., 105-138; usp. E. Lodi, *La ministerialità nel canto. Ruoli e protagonisti*, (Služenje u pjevanju. Uloge i izvođači) u: MPL, str. 35-55, usp. J. Gelineau, *Službe i službenici na zborovanju*, u RR AA, *Pastoralna teologija liturgijskih slavlja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1973., str. 61-69.
- ² J. C. Menoud, *Chanter dans le rite*, (Pjevati u liturgijskom slavlju), LMD, 1994., str. 29-35.
- ³ G. Stefani, *Pjevanje*, RR AA, *Pastoralna teologija liturgijskih slavlja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1973., str. 202-216., Usp. J. Gelineau, *Pjevanje psalama*, RR AA, *Pastoralna teologija liturgijskih slavlja*, nav. dj., 217-222., Usp. I. Kezić, *Bogatstvo glazbenog izričaja u liturgiji*, SvC, LI. (1981) br. 1., str. 4-5, i br. 2., str. 32-34.
- ⁴ A. Milanović, *Svećenik, pjevački zbor i narod u svečanom bogoslužju*, BS, XXXIX. (1969.), br. 1, str. 35-38.
- ⁵ Od dokumenata koji su uslijedili svakako treba vidjeti: SC 29; 112; MS 19; OURM 63.
- ⁶ J. Bogdan, *Pastoralna skrb za pojedine kategorije vjernika u župi*, SB, XXXVI. (1966.), br. 1, str. 78., 88.
- ⁷ A. Ivandija, *Gradnja i uređenje crkvi prema novim liturgijskim propisima*, BS, XXXVI. (1966.), br. 1, str. 261., Usp. I. Glibotić, *Problematika pjevačkog zbora u crkvi*, SB, VI. (1966.) br. 2., str. 89-97.
- ⁸ J. Bogdan, *Pastoralna skrb za pojedine kategorije vjernika u župi*, SB, XXXVI. (1966.) br. 1., str. 78.
- ⁹ A. Milanović, *Liturgijski pjevački zbor*, SvC, (XLVI) 1976., br. 2, str. 33-34.
- ¹⁰ OURM 62.
- ¹¹ Đ. Tomašić, *Pučko crkveno pjevanje u liturgiji*, SB, VI. (1966.), br. 1, str. 34-46.; I. Glibotić, *Sudjelovanje vjernika u pjevanom bogoslužju*, SB, VI. (1966.), br. 1, str. 46-52.
- ¹² I ne samo o rodovima već i o tzv. "stupnjevima" o kojima govori MS 27-36.
- ¹³ "Kor ima zasigurno svoje specifične popijevke u usporedbi s onima za zajednicu (kao motet za ofertorij). Ali ako kor i zajednica pjevaju zajedno tada i vjernici zajednice doživljavaju kor kao dio iste zajednice. Tako kor, pored izvođenja dijelova koji su za njega specifični, imajući u vidu različite vrste napjeva, poticat će aktivno sudjelovanje vjernika u pjevanju, kao što to podsjećaju upute, ako se pobrine za pjevanje vjernika, koje je ponekad pod umjetničkim vidom beznačajno." E. Lodi, *La ministerialità nel canto. Ruoli e protagonisti*, (MPL, 44.).
- ¹⁴ I. Glibotić, *Problematika pjevačkog zbora*, SB, VI. (1966.) br. 2., str. 89-97.
- ¹⁵ M. Martinjak, *Misni proprium i ordinarium s posebnim osvrtom na interpretaciju*, SvC, LXVI. (1996.) br. 2., str. 30-33. i br. 3., str. 60-63.

OBLJETNICE

ZAGREBAČKI SOLISTI POVODOM 45. GODIŠNICE POSTOJANJA

"Zagrebački solisti ucrkali su Zagreb na glazbenu kartu svijeta." Tako je otprilike bilo rečeno pred nekih 30 - 40 godina, tj. u vrijeme kada su Zagrebački solisti već bili stekli svjetsku reputaciju. Što su to Zagrebački solisti? To je skupina vrsnih gudača koji zajedno čine mali (komorni) gudački orkestar. Ali svaki od njih nije samo dobar "orkestralni glazbenik", već u svakoj prigodi može sa svojim glazbalom nastupiti i solistički (npr. u nekom koncertu za violinu i orkestar).

Sastav je osnovan 1954. godine kao izvođačko tijelo radio Zagreba. Njegovi su osnivači violončelist Antonio **Janigro**, violist Stjepan **Aranjoš** i Ivo **Vuljević** koji je tada bio na čelu Muzičkog odjela radija. Pod vodstvom znamenitog Janigra sastav je muzicirao 14 godina, a otada nastupa bez dirigenta, samo pod vodstvom koncertnog majstora - violinista. Na toj su se ulozu izmijenili Dragutin **Hrdok** i Tonko **Ninić**, a danas je to mladi Anđelko **Krpan**.

U sastavu je 13-15 glazbenika (ponekad s čembalisticom). U četiri i pol desetljeća kroz sastav je prošao 61 glazbenik.

Mnogi istaknuti domaći i inozemni umjetnici nastupali su sa Zagrebačkim solistima. Ne čineći nepravdu ostalima spomenimo barem neke od njih: Henryka **Szeringa**, Alda **Ciccolinija**, Rudolfa **Klepača**, Vladimira **Ruždjaka**...

Repertoar Zagrebačkih solista kreće se u velikom rasponu od barokne do suvremene glazbe. Posebnu pozornost poklanjaju izvedbama hrvatske glazbe. *Koncertantne improvizacije* Milka Kelemena izveli su na brojnim svojim nastupima diljem svijeta nekoliko stotina puta! Snimili su šezdesetak nosača zvuka i primili brojne nagrade.

Zagrebački solisti služe na ponos hrvatskoj kulturi. Želimo im i u budućnosti mnogo uspjeha.

Nikša Njirić